

**LAPPI-SOPIMUS –
LAPIN MAAKUNTAOHJELMA 2022–2025**

YMPÄRISTÖSELOSTUS

LUONNOS 7.9.2021

Sisällys

1. Johdanto.....	3
2. Lappi-sopimuksen pääasiallinen sisältö, tavoitteet ja suhde muihin suunnitelmiin ja ohjelmiin	4
2.1 Maakunnan suunnittelujärjestelmä.....	4
2.2 Lappi-sopimuksen laatimisprosessi.....	4
2.3 Lappi-sopimuksen keskeiset tavoitteet ja strategiset painopisteet	6
3. Luonnonvarat ja ympäristötila.....	9
3.1 Yleiskuvaus	9
3.2 Luonnonympäristö	10
3.3 Rakennettu ympäristö.....	13
3.4 Luonnonsuojelualueiden verkosto.....	14
3.5 Luonnon monimuotoisuus	15
4. Lappi-sopimuksessa esitetyt ympäristötavoitteet.....	15
5. Maakuntaohjelman vaikutusten arviointi.....	17
6.1 Arvioinnin toteutus	17
6.2 Yhteenveto ympäristövaikutuksista strategisten painopisteiden mukaisesti.....	18
6.3 Aluerakennekartan vaikutusten arviointi	21
6.4 Ympäristön kehitys, jos Lappi-sopimusta ei toteuteta	22
6.4 Haitallisten vaikutusten ehkäisy ja hallinta.....	22
6. Seuranta	22

LIITTEET: Arviointimatriisi

1. Johdanto

Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005) eli niin sanottu SOVA-laki ja sitä täydentävä valtioneuvoston asetus (347/2005) velvoittavat suorittamaan arvioinnin laajojen kehittämissuunnitelmien ympäristövaikutuksista.

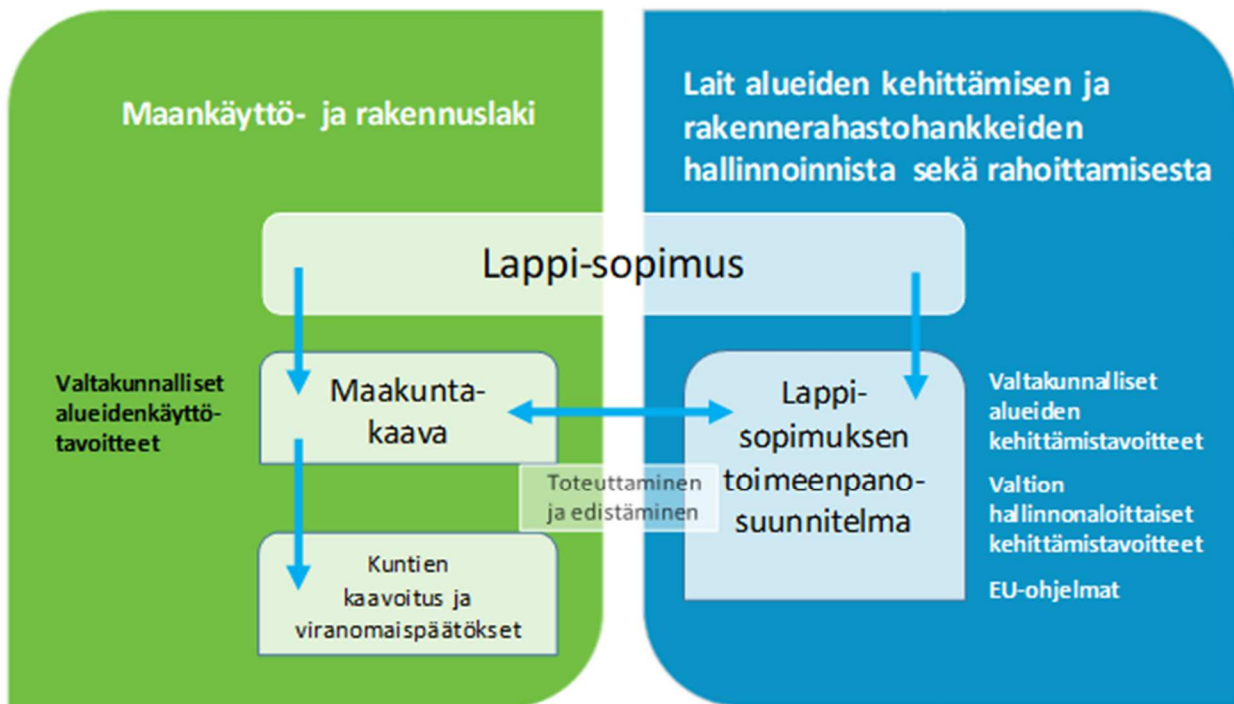
Maakuntaohjelma on SOVA-asetuksen mukainen suunnitelma tai ohjelma, johon tulee soveltaa SOVA-lain mukaista ympäristöarviointia. Vaikutusten arviointi on viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien valmisteluun liittyvä prosessi, joka tukee suunnitelman tai ohjelman valmistelua, toteutusta ja seurantaan sekä valmisteluun liittyvää vuorovaikutusta. Arviointi tuottaa ensisijaisesti tietoa suunnitelman ja sen vaihtoehtojen vaikutuksista, mutta myös edistää osallistumista ja yhteistyötä.

Lapin maakuntaohjelma ja maakuntasuunnitelma on yhdistetty yhdeksi asiakirjaksi, josta käytetään nimitystä Lappi-sopimus. Tässä ympäristöselostuksessa kuvataan Lappi-sopimuksen 2022–2025 keskeiset vaikutukset suhteessa väestöön, elinkeinoihin, luonnonoloihin ja -varoihin, alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, ympäristöön, liikenteeseen, ilmastonmuutokseen ja saamelaiskulttuuriin. Ympäristöselostuksen laati Lapin liitto yhteistyössä alueviranomaisten ja muiden sidosryhmien kanssa. Saamelaiskulttuurin osalta arvioinnin on toteuttanut Saamelaiskäräjät.

2. Lappi-sopimuksen pääasiallinen sisältö, tavoitteet ja suhde muihin suunnitelmiin ja ohjelmiin

2.1 Maakunnan suunnittelujärjestelmä

Maakuntaohjelman asema maakunnan liiton suunnittelujärjestelmässä ilmenee oheisesta kaaviosta.

Kuva X. Maakunnan liiton suunnittelujärjestelmä

2.2 Lappi-sopimuksen laatimisprosessi

Maakuntaohjelman laatiminen on toteutettu vuorovaikutteisen ja avoimen suunnittelukäytännön periaatteita noudattaen Lapin liiton hallituksessa 14.12.2020 hyväksytyn osallistamis- ja arviointisuunnitelman mukaisesti. Asiakirjassa on esitetty prosessin vaiheet, osallistamisen tavat ja aikataulu. Maakuntaohjelmatyön käynnistymisestä on tiedotettu Lapin liiton internetsivulla, jossa osallistamis- ja arviointisuunnitelma ja tiivistelmät luonnoksesta ovat olleet nähtävillä. Maakuntaohjelman aineiston keruu aloitettiin jo syksyn 2021 kuntakerroksen aikana, jolloin kerättiin tietoa kuntien elinkeinopolitiikan haasteista tulevina vuosina.

Maakuntaohjelman laatimisessa on hyödynnetty laajasti osallistavia taustaprosesseja, joista ensimmäinen, Korona Exit -työ toteutettiin jo talvella 2020. Korona Exit tuotti tiekartan maakunnan kehittämiselle koronakriisistä uuteen kasvuun. Lisäksi prosessin yhteydessä tuotettiin maakuntasuunnitelmaan liittyvät pitkän aikavälin tulevaisuuskuvat vuoteen 2040. Toinen laaja prosessi, Lapin Green Deal -tiekarttatyö toteutettiin keväällä 2021. Se vastaa EU:n kestävä kasvun

haasteeseen määrittelemällä yhteisiä tavoitteita ja toimenpiteitä vihreän siirtymän ja digitalisaation edistämiseen Lapissa. Syksyllä 2021 valmistui arktisen osaamisen tiekartta ohjaamaan älykkään erikoistumisen työtä ja työnjakoa. Kaikkien tiekarttojen aineistoa on hyödynnetty Lappi-sopimuksen laatimisessa.

Lappi-sopimustyöpajat järjestettiin 23. ja 25.3.2021 kahtena saman sisältöisenä tilaisuutena. Työpajoihin saatiin yhteensä noin sata osallistujaa. Työpajojen tuloksena Lappi-sopimuksen keskeiset sisällöt ja valinnat tarkentuivat. Luonnosta kirjoitettiin yhteiskirjoittamisen alustalla eri viranomaisten ja asiantuntijoiden yhteistyönä. Toukokuussa järjestettiin avoin kommentointikierron otakantaa.fi -palvelussa, jossa oli mahdollista kommentoida luonnoksen keskeisimpiä sisältöjä. Maakuntaohjelmatyöstä ja kommentointimahdollisuudesta tiedotettiin blogin kautta Lapin kansassa. Kommentointikierron tuotti 34 palautetta.

Saamelaiskulttuuriosio laadittiin yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa. Saamelaiskäräjälain 9 § mukaisella menettelyllä. Ensimmäinen neuvottelu järjestettiin 17.5., toinen 18.8. ja kolmas 14.10.2021.

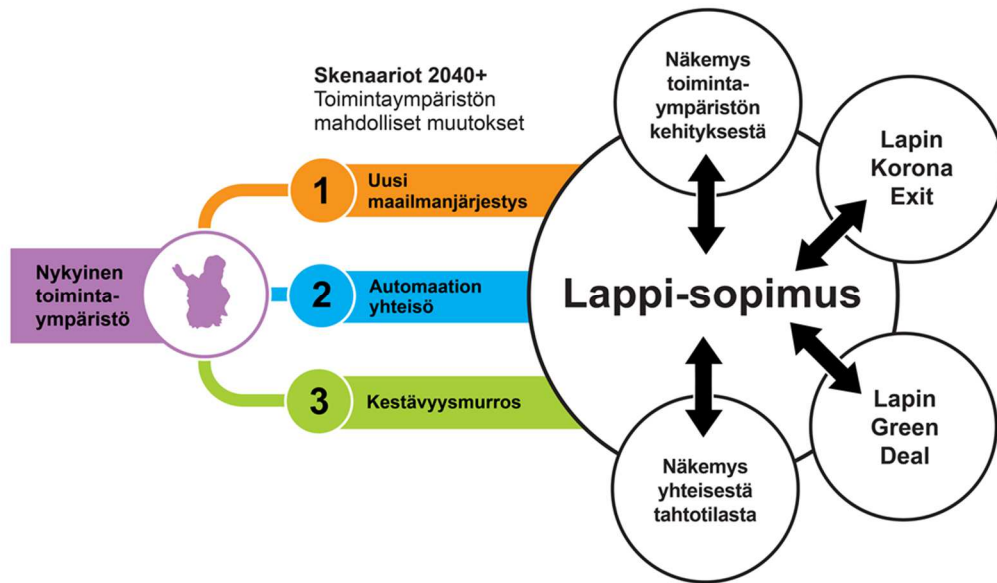
Lappi-sopimus prosessia ja sisältöjen rakentumista on esitelty kevään aikana säännöllisesti Lapin liiton hallituksen, maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) ja MYR:n sihteeristön kokouksissa. Prosessin läpinäkyvyys, osallistavuus ja tiedottaminen ovat saaneet kiitosta.

Ympäristöselostuksen tietojen laajuudesta ja yksityiskohtaisuudesta on kuultu Lapin viranomaistahoja, kuten ELY-keskusta ja aluehallintovirastoa 6.9.2021 pidettävässä viranomaisneuvottelussa. Lappi-sopimuksen ja ympäristöselostuksen luonnokset käsitellään maakuntahallituksessa 30.8.2021 ja viedään tiedoksi maakunnan yhteistyöryhmälle (MYR) ja sen sihteeristölle.

Virallinen lausuntokierros järjestetään 6.9.–6.10.2021 välisenä aikana, jolloin luonnosvaiheen asiakirjat ovat julkisesti nähtävillä ja lausuntokierroksesta tiedotetaan Lapin kansassa ja Lapin liiton internetsivuilla. Luonnoksia on mahdollista kommentoida 30 päivän aikana kirjallisesti. Lausuntoja pyydetään kunnilta, alueviranomaisilta, elinkeinojen edustajilta sekä muilta keskeisiltä sidosryhmiltä. Sisältöä työstetään saatujen lausuntojen perusteella. Lappi-sopimus viedään Lapin liiton hallituksen hyväksyttäväksi lokakuun kokoukseen ja tiedoksi MYR:lle. Lapin liiton valtuusto hyväksyy lopullisesti Lappi-sopimuksen marraskuussa 2021.

Maakuntaohjelman toteuttamisesta aiheutuvia ympäristövaikutuksia seurataan ja ennakoidaan siten, että tarvittaessa voidaan ryhtyä toimenpiteisiin haittojen ehkäisemiseksi tai vähentämiseksi. Ennakointia toteutetaan Lapin ennakoin toimintamallin kautta.

Kuvassa 1. esitellään Lappi-sopimuksen prosessikuvaus, josta ilmenee miten nykytila-analyysi, tulevaisuuskuvaus ja taustaprosessien aineistot hyödynnetään Lappi-sopimuksen laatimisessa.

Kuva X. Lappi-sopimuksen prosessikuvaus

2.3 Lappi-sopimuksen keskeiset tavoitteet ja strategiset painopisteet

Lappi-sopimuksen visiona vuoteen 2025 on:

Älykäs ja kansainvälinen Lappi on arktinen edelläkävijä. Rakennamme maailman puhtaimmassa maakunnassa kestävää kilpailukykyä, hyvinvointia ja menestystä. #RakkaudestaLappiin

Lappi-sopimuksessa aluekehittämistä ohjaavat seitsemän Lapin vahvuuksiin perustuvaa strategista painopistettä:

1. Arktinen talous kasvaa kestävästi uudistumalla
2. Väestökehityksen ja työvoiman riittävyden haasteet hallintaan
3. Osaamisen kehittäminen vastaamaan toimintaympäristön nopeita muutoksia
4. Elinympäristön laatu, hyvinvointi ja peruspalvelujen turvaaminen hyvän elämän osatekijöinä
5. Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen
6. Hyvä saavutettavuus kilpailukyvyn ja kasvun mahdollistajana
7. Saamelaiskulttuuriosio

Arktinen talous kasvaa kestävästi uudistumalla

Tavoitetila: Lapin kärkitoimialat ovat onnistuneet vihreän siirtymän toimeenpanossa ja digitaalisuuden hyödyntämisessä siten, että yritysten kansainvälinen kilpailukyky on huippuluokkaa. Yritysten liiketoiminta kasvaa ja Lappi vetää puoleensa uusia yrityksiä ja investointeja. Jalostusasteen nousu on mahdollistanut keskipalkkojen positiivisen kehityksen, mikä houkuttelee työvoimaa.

Toimenpiteitä:

- Toimialojen uudistumisen tukeminen, erityisesti kestävä kehitystä edistävät ja digitaalisuutta hyödyntävät ratkaisut (vihreän siirtymän ja digitaalisuuden ns. kaksoissiirtymä)
- Yritysten toimintaedellytysten, uudistumisen ja kasvun tukeminen sekä uusien yritysten sijoittumisen edistäminen
- Uusiutuvan energian käytön ja energiatehokkuuden lisääminen, sekä kiertotalouden kehittäminen
- Kansainvälisyys kaikilla toimialoilla, älykkään erikoistumisen toimintamallin kehittäminen ja arktisena osaajana erikoistuminen
- Tuotekehitys- ja palveluinnovaatioiden edistäminen, investointien tukeminen ja jalostusasteen nosto eri toimialoilla
- Lapin sosiaalisesti kestävä talouden mallin kehittäminen

Väestökehityksen ja työvoiman riittävyyden haasteet hallintaan

Tavoitetila: Lapissa väestömäärä on kääntynyt kasvuun, huoltosuhde paranee ja Lappi houkuttelee uusia asukkaita, osaavaa työvoimaa ja yrityksiä.

Toimenpiteitä:

- Työvoiman riittävyys turvataan aluekehitystoimenpiteillä Norjan mallin mukaisesti (verohelpotukset, opintolainat yms.)
- Osaavan työvoiman houkuttelu, nuorten integroiminen työelämään sekä koulutus- ja työperäisen maahanmuuton edistäminen
- Työn murroksen hyödyntäminen ja hybridityön tekemisen edellytyksien parantaminen
- Lapin veto- ja pitovoiman kehittäminen
- Älykkäät julkiset hankinnat paikallisen tuotannon tukena

Osaamisen kehittäminen vastaamaan toimintaympäristön nopeita muutoksia

Tavoitetila: Osaamisen kehittäminen ymmärretään laajasti sekä koulutus-, tutkimus- ja innovaatiotoiminnan kehittämisenä. Tavoitteena on, että Lapissa osaamisen kehittäminen vastaa entistä paremmin ajan haasteisiin ja tukee Lappi-sopimuksen keskeisiä tavoitteita: vihreää siirtymää, uusien liiketoimintamahdollisuuksien syntymistä, digitaalisuuden hyödyntämistä, palvelujen turvaamista, sekä lappilaisten osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja hyvän elämän varmistamista.

Toimenpiteitä:

- TKI-toiminnan kiihdyttäminen Lapin erityisosaamiset tunnistaen ja niitä hyödyntäen
- Koulutustarpeen ennakointi ja sen pohjalta tapahtuva koulutuspaikkojen suunnittelu koulutuksen järjestäjien ja aluekehittäjien yhteistyönä
- Jatkuvan oppimisen strategian 2021–2025 toteuttaminen: määrittelee osaamisen kehittämisen ympäristöt ja pedagogiikan; työelämäyhteistyön ennakoinnin sekä osaamisen kehittämisen polut
- Älykkään erikoistumisen strategian toteuttaminen
- Koulutus- ja työperäisen maahanmuuton edistäminen joustavilla ratkaisuilla ja digitaalisuutta hyödyntäen (koulu-, etä- ja työssäoppiminen)
- Arktisen osaamiskesittymän rakentaminen ja arktinen yhteistyö

Elinympäristön laatu, hyvinvointi ja peruspalvelujen turvaaminen hyvän elämän osatekijöinä

Tavoitetila: Lapissa kaikilla on mahdollista elää hyvää ja turvallista elämää, sekä sujuvaa arkea maailman puhtaimmassa maakunnassa.

Toimenpiteitä:

- Hyvinvointi-, sosiaali- ja terveystalouden saatavuuden turvaaminen koko Lapissa (digitalisaatio, palvelujen hybridimallit, monialaisen työn ja osaamisen sekä yhteistyön vahvistaminen)
- Elinympäristön hyvän laadun ja puhtaan luonnon, sekä luonnon monimuotoisuuden merkityksen arvostaminen lappilaisten hyvän elämän lähteenä
- Keskusten ja kylien kehittäminen sekä kulttuuriympäristön vaaliminen lisää elinympäristöjen viihtyisyyttä
- Lappilaisen arjen turva -toimintamallin toteuttaminen
- Digiosaamisen kehittäminen ja digitasa-arvon turvaaminen

Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

Tavoitetila: Lappi on hiilineutraali maakunta vuoteen 2035 mennessä ja sitoutuu pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen alueellaan.

Toimenpiteitä:

- Lappi tavoittelee hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä hillitsemällä ilmastonmuutosta ja sopeutumalla sen yhteiskunnalle ja luonnolle asettamiin haasteisiin (mm. Lapin Green Deal (valmistelussa))
- Alueidenkäytön suunnittelu tukee ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista. Ilmastovaikutusten arviointi otetaan osaksi yhteiskunta- ja yhdyskuntasuunnittelua.
- Lappi pysäyttää luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen maakunnassa mm. kunnostamalla tärkeitä elinympäristöjä ja turvaamalla vesistöjen hyvä tila
- Luontopohjaisten ratkaisujen käyttöönottoa ja kiertotaloutta edistetään
- Kehitetään ja lisätään ympäristöyhteistyötä naapurivaltioiden (alueiden) kanssa

Hyvä saavutettavuus kilpailukyvyyn ja kasvun mahdollistajana

Tavoitetila: Lappi etenee kohti hiilineutraalia ja älykästä liikennejärjestelmää. Lappi on hyvin saavutettavissa kaikilla liikennemuodoilla ja maakunnassa on kattavat tietoliikenneyhteydet.

Toimenpiteitä:

- Toteutetaan Lapin liikennejärjestelmäsuunnitelmaa 2040
- Kehitetään edellytyksiä siirtyä vähähiiliseen ja kestäväan liikenteeseen tavoitteena hiilineutraali liikennejärjestelmä v. 2045
- Turvataan hyvät ja kasvun mahdollistavat lentoliikenneyhteydet ja lentoasemainfrastruktuuri
- Varmistetaan kattavat ja toimivat tietoliikenneyhteydet koko Lappiin

Saamelaiskulttuuriosio

Tavoitetila: Saamelaisten oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen toteutuu kaikilla toimialoilla. Saamelaisten kulttuuri-identiteetti, kieli ja kulttuuriperintö säilyvät elinvoimaisina. Turvataan saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisedellytykset sekä saamenkielisten peruspalvelujen saatavuus.

Toimenpiteitä:

- Maankäyttöön liittyviä hankkeita suunniteltaessa toteutetaan kattavat vaikutustenselvitykset niiden vaikutuksista saamelaisten oikeuksiin, saamelaiskulttuuriin ja edellytyksiin harjoittaa perinteisiä saamelaiselinkeinoja
- Ilmastostrategisia toimia ja sitoumuksia sekä ilmastonmuutokseen sopeutumista tukevia toimia suunniteltaessa hyödynnetään saamelaisten havaintoja luonnon ja vuodenaikojen säiden muutoksista
- Saamenkielisten peruspalvelujen saatavuuden turvaaminen (varhaiskasvatus, perusopetus, nuorisotyö, sosiaali- ja terveystyöt, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, digipalvelut)
- Saamen kielilain aktiivinen toteuttaminen ja saamenkielisen henkilöstön saatavuuden turvaaminen
- Saamelaisten kieli-, käsityö- ja kulttuurikeskustoiminnan kehittäminen
- Käytetään tehokkaasti pohjoisille alueille tarkoitettuja kansallisia sekä kansainvälisiä rahoitusmekanismeja saamelaiskulttuurin elinvoimaisuuden vahvistamiseen

3. Luonnonvarat ja ympäristötila

3.1 Yleiskuvaus

Lappi on paitsi laaja, omaperäinen ja monimuotoinen, niin samalla myös Euroopan unionin pohjoisin ja harvimminkin asuttu alue. Pohjoinen napapiiri kulkee maakunnan läpi hieman Rovaniemen keskustan pohjoispuolella. Etäisyys pohjoisimmasta Nuorgamin kylästä Lapin eteläiselle rajalle on yli 600 kilometriä ja Helsinkiin 1 311 kilometriä. Lappi rajoittuu idässä

Venäjäan, pohjoisessa Norjaan ja lännessä Ruotsiin. Lapin kokonaispinta-ala 98 947 km² on koko maan pinta-alasta peräti 29 prosenttia väestösuuden jäädessä vain 3,6 prosenttiin. Keskimääräinen asukastiheys on vain 2,0 asukasta neliökilometrillä. Euroopan unionissa erittäin harvaan asutuiksi alueiksi määritellään alueet, joiden asukastiheys on alle 8,0 asukasta/km². Lapin kunnista vain neljässä (Rovaniemi, Kemi, Tornio, Keminmaa) asukastiheys on yli 8,0 asukasta neliökilometriä kohden.

Hyvä ympäristö on tärkeä kilpailukyvyn tekijä ja vastuu tulevista sukupolvista velvoittaa pitämään huolta ympäristöstä, luonnonvaroista ja luonnon monimuotoisuudesta. Luonnon hyvinvointi ja ekologisten järjestelmien kestävyys ovat väestön viihtyvyyden ja hyvinvoinnin, sekä elinkeinoelämän kehittymisen ja uusien asukkaiden saamisen edellytys. Tulevaisuudessakin Lappi haluaa olla maailmankuulu puhtaasta ilmasta, vedestä, luonnontuotteista ja monimuotoisesta ympäristöstä. Ainutlaatuisen suojelualueverkoston hyödyntäminen tarjoaa mahdollisuudet luonto- ja elämysmatkailulle alueella. Hoidettu ympäristö tukee myös muiden toimialojen menestymistä. Lapin metsämaasta on yli kolmannes suojeltu tai rajoitetun metsätalouden piirissä.

Lappilainen ympäristö on pohjoisen sijainnin ja harvan asutuksen ansiosta omaleimaista ja muusta Euroopasta poikkeavaa, mutta samalla herkkää ihmistoiminnan vaikutuksille. Nykyisin ympäristön laatu on yleensä hyvä koko Lapissa. Keskeiset ympäristölliset heikkoudet liittyvät maaseudun elinvoimaisuuden heikkenemiseen, rakennetun ympäristön visuaaliseen ilmeeseen ja paikallisesti kuormittavan toiminnan haittoihin.

Lapin ilmaston luonteeseen vaikuttavat eniten läntisten ja pohjoisten lähialueiden meri-ilmasto, itäinen mannerilmasto sekä paikallisesti maaston korkeus merenpinnasta. Lapissa on pohjoiseen sijaintiinsa verrattuna poikkeuksellisen suotuisa ilmasto, sillä Atlantin Golf-virta vaikuttaa ilmastoon lämmittävästi. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria vaihtelun esiintyessä eniten pohjois-eteläsuunnassa. Lapissa talvi on 1–2 kuukautta Keski- ja Etelä-Suomea pidempi.

3.2 Luonnonympäristö

Kallioperä, pohjavedet ja maankamara

Lapin kallioperä on osa Fennoskandian kilven aluetta, missä tämä maapallon vanhimpiin kuuluva kallioperä on näkyvissä nuorempien muodostumien keskellä. Kallioperässä ovat edustettuina kaikki Suomen kallioperässä esiintyvät kivilajien pääryhmät. Kasvillisuuden kannalta monimuotoisin on Kemin, Ylitornion ja Rovaniemen rajaama niin sanottu Lapin kolmion alue, jonka kallioperässä on runsaasti dolomiittia ja kasvillisuus poikkeuksellisen rehevää. Kallioperää peittää maaperä, jonka normaalipaksuus Lapissa on muutamia metrejä. Maaperän muodostumiseen ovat vaikuttaneet rapautuminen ja jääkaudet, näkyvimmin nuorin jääkausi Veiksel, jonka jälkeen maaperän pinta-ainekset ovat muodostuneet. Kasvimaantieteellisessä aluejaossa suurin osa Lappia on pohjoisborealista vyöhykettä tyypillisimpänä kasvillisuuden muotona havumetsät ja aapasuot. Lounais-Lappi kuuluu keskiborealiseen vyöhykkeeseen. Perämeren rannikolla ovat Pohjanlahden laajimmat merenrantaniityt.

Lapissa pohjavesialueet ovat yleensä selvästi rajautuvia hiekka- ja soramuodostumia. Myös moreenimuodostumiin voi sisältyä vettä ja moreenirinteiden juurilla olevat lähteet saattavat olla merkittäviä pohjaveden ottopaikkoja. Lapissa pohjavesialueet ovat käytännössä usein

asumattomia ja siten suojassa monilta ihmistoiminnan riskitekijöiltä. Lapin alueella pohjavedenhankinnan kannalta tärkeitä (I luokka tai 1-luokka) pohjavesialueita on 296 kpl ja vedenhankintaan soveltuvia pohjavesialueita (II luokka tai 2-luokka) 393 kpl. E-luokan pohjavesialueita on 43 kpl. Muita pohjavesialueita (III luokka), joiden soveltuvuutta vedenhankintaan ei ole tutkittu, on 1104 kpl (tilanne 4/2019).¹

Maanrakennukseen käyttökelpoisuudeltaan luontaisesti parhaat hiekat ja sorat ovat yleensä pohjavesien kanssa samoilla alueilla, minkä vuoksi maanoton suunnittelu ja pohjavesien suojelu on tärkeää. Arviolaskelmien mukaan pohjavedenpinnan yläpuolella hiekka- ja soravarat ovat Lapissa noin 9 000 miljoonaa kuutiota. Hiekkaa ja soraa pyritään nykyään korvaamaan kalliosta murskattavalla aineksella erityisesti siellä, missä kuljetusmatkat luontaisiin otto paikkoihin alkavat pidentyä.

Ilman laatu ja ilmaan tulevat päästöt

Lappi on Euroopan puhtain kolkka: Lapissa hengitetään tutkitusti Euroopan puhtainta ilmaa². Vuonna 2019 kokonaispäästöt Lapissa olivat rikkidioksidin osalta alle 0,1 t/km² ja typpioksidin 0,006 t/km².³ Kaiken kaikkiaan vuonna 2019 kasvihuonekaasupäästöjen määrä Lapissa oli 17 tonnia CO₂ ekv. per asukas.⁴

Typenoksidipäästöjä aiheutuu pääasiassa liikenteestä, energiantuotannosta ja teollisuusprosesseista, minkä vuoksi typenoksidipitoisuuksia on mitattu lähinnä taajamissa ja teollisuuskeskuksissa. Ilmatieteenlaitos on tehnyt 1990-luvun lopulla typenoksidimittauksia muutamilla tausta-asemilla, joilla vuonna 2000 typenoksidipitoisuudet olivat keskimäärin 4 µg/m³. Otonia muodostuu alailmakehässä typenoksidien ja hiilivetyjen valokemiallisissa reaktioissa. Otoni ja sitä muodostavat kaasut kulkeutuvat ilmapvirtausten mukana kauas lähdealueiltaan ja kasvattavat otsonipitoisuuksia myös kaukana päästölähteistä. Otsonipitoisuudelle määritelty terveyden suojelun kynnsarvo 120 µg/m³ on ylittynyt viime vuosikymmenen aikana muutamina päivinä vuodessa myös Lapissa.

Maailman terveysjärjestö WHO suosittelee, että ilman pienhiukkasten (PM₁₀) määrä kuutiometrissä ei saisi ylittää 10 mikrogrammaa. Tämä luku alittuu kaikkialla Suomessa. Vielä vaarallisempia ovat 2,5 mikrometrin pienhiukkaset. Maailman puhtaimmassa paikassa Muoniossa niiden vuotuinen keskiarvo on vain 2 mikrogrammaa.⁵

Taajamien ilmanlaatuun vaikuttavat eniten energiantuotanto ja liikenteen päästöt. Liikennesuoritteella tarkoitetaan jonkin ajoneuvolajin tai määritellyn osajoukon vuodessa ajamaa kilometrimäärää. Vuonna 2020 Lapissa liikennesuorite oli 10789 kilometriä ja laskenut edellisvuodesta.⁶

¹ Pohjavesialueet, ympäristö.fi, https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Vesiensuojelu/Pohjaveden_suojelu/Pohjavesialueet?f=Lapin_ELYkeskus

² Peltola Rainer ja Sarala Pertti toim. (2012) Pohjoinen puhtaus. Acta Lapponiae Fenniae 24. Lapin tutkimusseura.

³ Ympäristöhallinnon verkkopalvelu 2021. https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kartat_ja_tilastot/Ilman_epapuhauksien_paastot

⁴ Tilastokeskus 2021, Tutkihallintoa.fi. <https://www.tutkihallintoa.fi/alueet/elinymparisto/>

⁵ WHO:n tietokanta 2016

⁶ Traficom 2021, Tutkihallintoa.fi. <https://www.tutkihallintoa.fi/alueet/elinymparisto/>

Suurimmat teollisuuspäästöt ovat Meri-Lapin alueella. Rikkidioksidipäästöjen vähenemisen myötä myös taajamien ilman rikkidioksidipitoisuudet ovat pienentyneet. Taajamien suurimmat typpidioksidi- ja muut typenoksidipitoisuudet aiheutuvat autoliikenteen päästöistä. Korkeimmat pitoisuudet esiintyvät keskustojen alueella vilkkaimmin liikennöityjen teiden ja risteysalueiden läheisyydessä.

Metsien ja soiden tila

Lapin metsäluonto on muuttunut viimeisten kuudenkymmenen vuoden aikana perusteellisesti. Metsien maisemakuvaan ovat vaikuttaneet Ilmastonmuutos, metsäpalojen torjunta, metsäojitukset, avohakkuut maanmuokkauksineen ja metsäautoteiden rakentaminen. Metsäluonnossa tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet metsien eliölajistoon toisia lajeja hyödyttäen, toisten elinmahdollisuuksia kaventaen. Suurin muutos on ollut luonnon monimuotoisuuden yleinen köyhtyminen talousmetsissä, etenkin vanhojen metsien lajit ovat vähentyneet. Nykyiset metsänkäsittelyohjeet ottavat myös monimuotoisuuden huomioon, ja Lapissa on suhteellisesti tarkastellen paljon suojelualueita, joihin sisältyy paljon vanhoja metsiä.

Metsien ikärakenteesta ja ilmaston lämpenemisestä johtuen Lapin puuvarat lisääntyvät jatkuvasti. Ongelmana on kuitenkin puuvarojen sijoittuminen hajanaisesti ja hyvälaatuisen järeän tukkipuun niukkuus. Toisaalta metsien sijainti laajalti eri puolilla Lappia luo metsävaroihin perustuvia kehittämismahdollisuuksia monille alueille. Osa Lapin suoalasta on hyödynnetty metsätaloudessa ja turvetuotannossa. Luonnontilaista suoluontoa on soiden alkuperäiseen määrään nähden jäljellä vähän. Etenkin suojelualueiden ulkopuolella luonnontilaiset suot ovat harvinaisia. Luonnontilaisia soita on kuitenkin kokonaisuutena Lapissa paljon, sekä luonnonsuojelualueilla että niiden ulkopuolella.

Vesistöjen tila

Lapin vesistöjen tilaan ovat jätevesipäästöjä voimakkaammin vaikuttaneet maankäyttö ja erityisesti metsäojitus, sekä vesistöjen hajakuormitus ja vesirakentaminen. Säännöstelyn lisäksi aikoinaan tehdyt uittoperkaukset ovat muuttaneet vesistöjen luonnontilaa ja käyttökelpoisuutta, mutta virtavesiä on myös ennallistettu merkittävästi. Jokien patoaminen ja vesivoimarakentaminen on estänyt vaelluskalojen nousun merestä Kemi-Ounasjokeen, mutta haittoja on kompensoitu kalatalousvelvoitteiden ja vapaaehtoisten vaelluskalakantojen elvyttämistoimenpiteiden kautta. Tavoitteena on toteuttaa Kemijokeen vaellusyhteysratkaisuja, jolloin vaelluskaloille avautuu mahdollisuus nousta Kemijoen vesistöön.

Vesistöjen pistemäistä kuormitusta on vähennetty, mutta hajakuormituksen vaikutuksia on yhä näkyvissä. Jätevesikuormituksen pienentymisestä huolimatta rehevöitymistä on havaittavissa muutamissa ihmistoiminnan piirissä olevissa pienissä vesistöissä sekä merenrannikolla suurien teollisuuslaitosten läheisyydessä. Vesiensuojelun painopiste on hajakuormituksen vähentämisessä ja vesistörakentamisen jälkihoidollisissa kunnostustöissä. Kasvavan kaivostoiminnan myötä ja herkällä Perämeren alueella merikuljetusten lisääntyessä on kiinnitettävä huomiota toiminnan vesistövaikutuksiin.

Ilmastonmuutos

Ihmisen toiminta aiheuttaa ilmaston maailmanlaajuisista ja nopeaa lämpenemistä. Voimakkaimmin ilmastomuutoksen vaikutukset näkyvät arktisilla ja pohjoisilla alueilla, joilla lämpeneminen on jo aiheuttanut suuria muutoksia. Lumipeitteinen vuodenaika on lyhentynyt, merijää ohentunut ja kasvuolosuhteet muuttuneet. Ilmastomuutos vaikuttaa monella tapaa ympäristöön ja yhteiskuntaan. Sään ääri-ilmiöt lisääntyvät ja eläin- ja kasvukunnan elinympäristöt muuttuvat. Lämpimät kesät, runsaat sateet ja pitkä kasvukausi voivat lisätä metsien kasvua etenkin pohjoisessa. Toisaalta samasta syystä erilaisten tautien määrä todennäköisesti lisääntyy ja sään ääri-ilmiöt voivat aiheuttaa tuhoja. Lämpötilan lisäksi myös sadanta muuttuu. Sateiden määrä lisääntyy napa-alueiden lähetyvillä ja pienenee monilla alueilla, joilla kuivuus on jo nyt ongelma. Lisääntyvät sateet kasvattavat vesistöjen virtaamia ja voivat vaikuttaa patojen turvallisuuteen. Koska sadannan lisääntyminen painottuu talvikuukausille, suurten kevättulvien riski kasvaa.

Ilmastomuutoksen seuraukset tulevat olemaan huomattavat kaikkiin luontoon perustuviin elinkeinoihin kuten maatalouteen tai porotalouteen. Lisäksi ilmastomuutos vaikuttaa myös rakentamiseen, energiaratkaisuihin, liikenteeseen ja ylipäänsä kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin. Ilmastomuutoksen ehkäisyyn liittyviä toimenpiteitä on tehtävä nopeasti, jotta säilytään kriittiseksi arvioidun puolentoista asteen lämpenemisen alapuolella ja pystytään minimoimaan negatiivisia vaikutuksia.

3.3 Rakennettu ympäristö

Rakennetulla ympäristöllä on omat piirteensä maan eri osissa. Nämä piirteet tekevät paikasta asukkaalleen tutun, turvallisen ja yhteisöllisen sekä vieraille erikoisen, eksoottisenkin. Lapin omaleimaista kulttuuriympäristöä arvostetaan korkealle sekä asukkaiden viihtyisyyden ja kotiseututunteen kannalta että matkailun vetovoimatekijänä. Kulttuuriympäristöä muokataan ja uutta luodaan uudisrakentamisella. Viime vuosikymmeninä tapahtuneet rakennetun ympäristön muutokset ovat Lapissa pitkälti samanlaisia kuin muuallakin Suomessa. 1960- ja 1970-luvuilla rakentaminen irtaantui vanhoista perinteistä, minkä johdosta monet taajamat muistuttavat suuresti toisiaan. Historian tapahtumien seurauksena Lapin rakennettu ympäristö on yleisesti ottaen varsin nuorta. Sotien jälkeisen jälleenrakennuskauden aika onkin määrittänyt useimpien Lapin kuntien rakennetun ympäristön laatua, suunnitteluperiaatteita ja toteutusta. Jälleenrakennuskauden jälkeinen aika on tuottanut varsinkin maaseutumaisessa ympäristössä ja kyläkeskuksissa monimuotoista, ajallisesti kerroksellista ja usein kulttuuriympäristönsä varsin huonosti sopeutuvaa rakentamista. Talojen ja ulkoympäristön rakentamisen laatutasoa voidaan nostaa kaikkialla, erityisesti kaupunkien, taajamien ja matkailukeskusten ydinkeskustoissa.

Lapissa matkailukeskusten rakentaminen vastaa yhdyskuntarakenteeltaan ja tehokkuudeltaan kaupunkimaista rakentamista palveluvaatimuksineen. Nykykehityksessä matkailuympäristöt uhkaavat yhdenmukaistua sekä toimintaperiaatteiltaan että arkkitehtuuriltaan. Matkailun lisääminen on muokannut merkittävästi Lapin perinteikkäitä matkailuympäristöjä ja -maisemia. Viime vuosina erityisesti revontulimatkailun tarpeisiin on kehitetty erilaisia iglutyyppejä majoituksia. Vaalimalla Lapin matkailun vetovoimatekijöitä laadukkaalla ja omaperäisellä

arkkitehtuurilla, sisustuksella, muotoilulla ja maisema-arkkitehtuurilla, Lappi saisi entistä kestävämpiä ja vetovoimaisempia matkailuympäristöjä.⁷

Laajoja maaseutualueita uhkaa rakennetun ympäristön rappeutuminen väestön vähentyessä. Näillä alueilla rakennetun ympäristön ylläpito, korjaus ja käyttö tuottavat ongelmia alueen kunnille. Jokivarsikulttuuri on ollut leimallista jo vuosisatojen ajan suurelle osalle Peräpohjolaa ja Lappia. Saamelaiskulttuuri on monipuolisimmillaan saamelaisten kotiseutualueella. Lapissa on jäljellä paljon arvokkaita kulttuuriympäristöjä, jotka vaativat suunnitelmallisia korjaus- ja ennallistamistoimia ja tarvetta on uusista käyttötarkoituksista, käyttäjistä ja korjaajista. Oleellisen osan kulttuuriympäristöstä muodostavat kulttuurivaikutteiset luontotyypit, kuten niityt, kedot, metsälaitumet ja etenkin pohjoisessa avarat, avoimet pihapiirit ja asuinkentät. Maatalouden rakennemuutoksen seurauksena edellä mainitut luontotyypit ja niiden lajisto ovat uhanalaistuneet ja maisemat yksipuolistuneet.

Lapin maisemaan vaikuttaa omalta osaltaan myös kaivokset. Erityisesti avolouhokset voivat aiheuttaa esteettistä haittaa. Vaikka kaivosaluetta ei yleensä voida palauttaa toimintaa edeltäneeseen tilaan, voidaan maisemoinnilla ja kasvillistamisella alue voidaan sovittaa paremmin ympäröivään maisemaan.⁸

Maisemakuvaan vaikuttaa merkittävästi myös tuulivoimarakentaminen. Elokuun alussa 2021 Lapissa oli yhteensä 454 tuulipuisto-hanketta, joista 17 toiminnassa, 3 rakenteilla ja 25 suunnitteilla. Osa Lapin kunnista on kuitenkin ottanut kielteisen kannan tuulivoimarakentamiselle sen asutukselle ja etenkin matkailutoimialalle aiheutuvien maisema- ja toiminnallisten haittojen vuoksi. Toisaalta paine uusiutuvien energialähteiden käytölle kasvaa ja tulevaisuudessa erityisesti merituulivoimaa on mahdollista lisätä.

3.4 Luonnonsuojelualueiden verkosto

Suomen lain ja asetusten mukaisista luonnonsuojelualueista 83 prosenttia (n. 2,7 milj. ha.) sijaitsee Lapissa, mikä vastaa 27 prosenttia maakunnan pinta-alasta. Erilaisten suojeluohjelmien mukaisia luonnonsuojelualueita Lapissa on noin 980 000 hehtaaria, joista osa on jo toteutettu lain tai asetuksen perusteella. Myös Natura-alueista valtaosa eli 62 prosenttia (n. 3,1 milj. ha.) sijaitsee Lapissa. Tämä vastaa 30 prosenttia maakunnan pinta-alasta.

Suojelutilanne on Lapissa kattavuudeltaan hyvä. Uusi kansallispuisto Sallaan on parasta aikaa perustamisvaiheessa. Niin sanotun Lapin kolmion alueella on arvioitu olevan suojelun osalta täydennystarvetta, minkä vuoksi se kuuluu Etelä-Suomen metsien suojeluohjelman eli METSO-ohjelman piiriin. Ohjelman tarkoitus on sekä parantaa nykyistä suojelualueverkkoa että kehittää talousmetsien luonnonhoitoa. Suojelu perustuu metsänomistajien vapaaehtoisuuteen ja suojelu sekä metsäluonnon hoito toteutetaan joko määräaikailla tai pysyvillä sopimuksilla kohteiden ekologisten arvojen mukaan. Alueita voidaan myös ostaa valtion omistukseen suojelualueiksi. Suojelualueilla on mahdollista luonnonpuistoja lukuun ottamatta harjoittaa sellaista elinkeinotoimintaa, joka ei vaaranna suojelun perustana olevia luontoarvoja.

⁷Hautajärvi H. (2014) Autiotuvista lomakaupunkeihin. Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria.

⁸Kauppila, Päivi; Räisänen, Marja Liisa; Myllyoja, Sari (2011). Metallimalmikaivostoiminnan parhaat käytännöt. Suomen ympäristö 29/2011.

Natura-verkostolla tuetaan luontotyyppien ja lajien suotuisan suojelutason säilymistä tai palauttamista. Euroopan unionin tärkeinä pitämiä luontotyyppinä ovat sellaiset unionin alueella esiintyvät luontotyypit, jotka ovat joko vaarassa hävitä, levinneisyysalue on pieni, tai jotka ovat hyviä esimerkkejä kyseisen luonnonmaantieteellisen alueen ominaispiirteistä.

Suomessa tavataan 69 luontodirektiivissä luetelluista luontotyypeistä. Lapin alueella tavataan kaikkiaan 46 Natura-luontotyyppiä. Ensisijaisesti suojeltavia luontotyyppinä on Suomessa 22, joista Lapissa esiintyy 14. Pinta-alaltaan aapasuot, tunturikankaat, borealiset luonnonmetsät ja tunturikoivikot kattavat kaikista Lapin Natura-luontotyypeistä noin 70 prosenttia.

Lapin maakunnan Natura 2000 -verkostoon kuuluu 166 Natura-alueita. Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan rajalla on useita yhteisiä Natura-alueita. Määrällisesti ja pinta-alallisesti Natura-alueita on eniten Itä-, Pohjois- ja Tunturi-Lapin seutukunnissa. Yli 100 000 ha suuruisia Natura-alueita Lapista löytyy peräti yhdeksän kohdetta, joista kaikki sijaitsevat Tunturi-Lapin ja Pohjois-Lapin alueilla. Kaldoaivin erämaa on pinta-alaltaan Suomen suurin Natura-alue (352 000 ha).

3.5 Luonnon monimuotoisuus

Lappi on laaja alue ja luonnonolosuhteet vaihtelevat Lapin eri osissa huomattavasti. Mitä pohjoisemmaksi mennään, sitä karummaksi ja samalla haavoittuvammaksi luonnonympäristö muuttuu. Arktinen luonto on erityisen altis erilaisille vaikutuksille. Ilmastonmuutos ja ihmisen toiminta uhkaavat luonnon monimuotoisuutta myös Lapissa. Kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttaminen vaatii ilmaston lämpenemisen ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen pysäyttämistä.

Luonnon monimuotoisuus eli biodiversiteetti on tärkeää luonnon tasapainon ja ihmisten hyvinvoinnin kannalta, sillä eläin- ja kasvilajit ovat monimutkaisissa vaikutussuhteissa toisiinsa. Esimerkiksi pölyttäjähönteisten väheneminen on globaalin ruuantuotannon kannalta vakava uhka.

Suomi on omalta osaltaan sitoutunut pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen. Viime aikoina luonnonsuojelun rahoitusta onkin lisätty maassamme tuntuvasti. Ilmastolakia ollaan uudistamassa ja ilmastolain ohjausvaikutusta vahvistetaan nykyisestä. Maankäyttö- ja rakennuslain sekä luonnonsuojelulain kokonaisuudistuksissa ilmastonmuutoksen torjunta ja luonnon monimuotoisuuden suojelu ovat aiempaa vahvemmin läsnä.

4. Lappi-sopimuksessa esitetyt ympäristötavoitteet

Lappi-sopimus sisältää useita tavoitteita, jotka koskevat ympäristön hyvän tilan turvaamista, biodiversiteetin säilymistä tai ilmastonmuutoksen hillitsemistä. Lappi-sopimuksen lähtökohtana ovat YK:n kestävän kehityksen tavoitteet (sustainable development goals). Niiden tarkoituksena on kääntää maailmanlaajuisia kehitystä suuntaan, jossa ihmisten hyvinvointi, ihmisoikeudet, taloudellinen vauraus ja yhteiskuntien vakaus turvataan ympäristön kannalta kestäväällä tavalla.

Yhdeksi Lappi-sopimuksen läpileikkaavaksi teemaksi on otettu Green Deal eli vihreä siirtymä. Sillä viitataan EU:n kestävän talouden kasvuohjelmaan, joka vastaa globaaleihin ilmasto- ja

ympäristöhaasteisiin kestävän kehityksen toimenpiteiden avulla. Lapissa on rakennettu oma Green Deal -tiekartta, joka ilmaisee yhteiset tavoitteet Lapin olosuhteet ja tarpeet huomioivalle siirtymälle luonnonvarojen ja elinympäristöjen kuluttavasta ja ilmastoa lämmittävästä lineaaritaloudesta kestäväan kasvuun ja kiertotalouteen. Tiekartta kannustaa kaikkia toimijoita kestävyysmurrosta tukeviin ja pitkällä aikavälillä myös Lapin aluekehitystä hyödyttäviin toimenpiteisiin.

Lappi-sopimuksen yhtenä strategisena toimenpiteenä ja tavoitteena on Lapin Green Deal -tiekartan toteuttaminen siten, että tavoitteeksi asetettu visio hiilineutraalista Lapista vuonna 2035 toteutuu.

Tähän liittyviä konkreettisia askelmerkkejä kuvataan erityisesti Lappi-sopimuksen luvuissa 6.1 Arktinen talous kasvaa kestävästi uudistamalla ja 6.4 Ilmastomuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Näitä ovat muun muassa:

- Toimialojen uudistumisen tukeminen, erityisesti kestävä kehitystä edistävät ja digitaalisuutta hyödyntävät ratkaisut (vihreän siirtymän ja digitaalisuuden ns. kaksoissiirtymä)
- Uusiutuvan energian käytön ja energiatehokkuuden lisääminen, sekä kiertotalouden kehittäminen
- Elinympäristön hyvän laadun ja puhtaan luonnon, sekä luonnon monimuotoisuuden merkityksen arvostaminen lappilaisten hyvän elämän lähteenä
- Lappi tavoittelee hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä hillitsemällä ilmastonmuutosta ja sopeutumalla sen yhteiskunnalle ja luonnolle asettamiin haasteisiin (mm. Lapin Green Deal (valmistelussa))
- Alueidenkäytön suunnittelu tukee ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista. Ilmastovaikutusten arviointi otetaan osaksi yhteiskunta- ja yhdyskuntasuunnittelua.
- Lappi pysäyttää luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen maakunnassa mm. kunnostamalla tärkeitä elinympäristöjä ja turvaamalla vesistöjen hyvän tilan
- Luontopohjaisten ratkaisujen käyttöönottoa ja kiertotaloutta edistetään
- Kehitetään ja lisätään ympäristöyhteistyötä naapurivaltioiden (alueiden) kanssa
- Kehitetään edellytyksiä siirtyä vähähiiliseen ja kestäväan liikenteeseen tavoitteena hiilineutraali liikennejärjestelmä v. 2045

5. Maakuntaohjelman vaikutusten arviointi

6.1 Arvioinnin toteutus

Lappi-sopimuksen ympäristövaikutuksia on arvioitu sekä strategisten painopisteiden osalta kokonaisuutena, että kunkin painopisteen sisältämien toimenpiteiden ja tavoitteiden näkökulmasta erikseen. Arvioinnin välineenä on käytetty arviointimatriisia (liite 1). Arviointikeskustelu ja matriisin täyttäminen on suoritettu eri asiantuntijoiden yhteisessä työpajassa 20.8.2021.

Arviointi on suoritettu seuraavista näkökulmista:

- Väestö, elinolot, terveys ja viihtyvyys
- Elinkeinot
- Luonnonolot; monimuotoisuus, maaperä, vesi, ilma, kasvillisuus
- Luonnonvarojen hyödyntäminen
- Aluerakenne ja yhdyskuntarakenne
- Rakennettu ympäristö; maisema, kaupunkikuva, kulttuuriympäristö
- Ilmasto
- Saamelaiskulttuuri (arvioinnin on tuottanut Saamelaiskäräjät)

SOVA-lain 8.3 § ja SOVA-asetuksen 5.2 §:n mukainen viranomaisneuvottelu ympäristöselostuksessa esitettävien tietojen laajuudesta ja yksityiskohtaisuudesta on pidetty 6.9.2021. Läsne neuvottelussa olivat Lapin liiton, Lapin ELY-keskuksen, Lapin aluehallintoviraston, Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien edustajat.

Lappi-sopimuksen vaikutusten arviointiin aiheutti haasteita muun muassa strategisten tavoitteiden aikataulu suhteessa maakuntaohjelman voimassaoloon. Hyvä esimerkiksi tästä on vihreän siirtymän tavoite, jota pyritään edistämään nopeilla toimenpiteillä. Käytännössä yhden ohjelmakauden ajanjakso on kuitenkin hyvin lyhyt tavoitteen laajuuteen nähden. Vihreän siirtymän toteuttaminen tulee alkuvaiheessa vaatimaan investointeja ja toimintojen uudistamista, mikä voi elinkeinoelämän näkökulmasta olla haasteellista ja jopa ristiriitaista.

Edellä mainitusta syystä Lappi-sopimuksen arvioinnin lähtökohdaksi on otettu toisaalta Lappi-sopimuksen ohjelmakausi ja toisaalta se, mitä tavoitteessa onnistuminen merkitsee pidemmällä aikavälillä.

Pääsääntöisesti Lappi-sopimukseen on jo työpaja- ja yhteiskirjoitusvaiheissa valikoitunut toimenpiteitä ja tavoitteita, joiden vaikutukset ovat eriasteisesti myönteisiä. Joissakin tapauksissa vaikutusten arvioitiin olevan neutraaleja ja vain muutamien toimenpiteiden ennakoitiin tuottavan ristiriitaisia tai negatiivisia vaikutuksia.

Strategisten toimenpiteiden vaihtoehtotarkastelua on toteutettu eri asiantuntijoiden toimesta Lappi-sopimuksen yhteiskirjoittamisen yhteydessä. Tämän keskustelun myötä muun muassa alkuperäiseen kuuteen painopisteeseen lisättiin seitsemäs eli ilmastonmuutoksen hillitsemistä ja luonnon monimuotoisuuden turvaamista koskeva painopiste.

6.2 Yhteenveto ympäristövaikutuksista strategisten painopisteiden mukaisesti

Vaikutusten tiivistelmä painopisteittäin:

1. Arktinen talous kasvaa kestävästi uudistumalla

Lappi-sopimuksen vahva painotus vähähiilisen ja ilmastonmuutosta hillitsevän talouskasvun edistämiseen, sekä näitä tukevien toimintamallien käyttöönottoon johtaa ympäristön kannalta myönteisiin vaikutuksiin. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää kuitenkin elinkeinon vahvaa uudistumista, mikä varsinkin alkuvaiheessa vaatii investointeja ja toimintojen muutosta. Tämä saattaa johtaa ristiriitaisiin vaikutuksiin esimerkiksi luonnonvarojen hyödyntämisen tai perinteisten elinkeinojen kannalta.

Mikäli talouden uudistamisessa onnistutaan tavoitteiden mukaisesti, sillä nähdään olevan pitkällä aikavälillä elinkeinoelämän kilpailukykyä vahvistava vaikutus. Tämä taas vaikuttaa koko maakunnan elinvoimaan positiivisesti.

Talouskasvu, talouden uudistaminen ja esimerkiksi uusiutuvan energian kasvava tarve luovat paineita maankäyttöön, aluesuunnitteluun ja erilaisten maankäyttömuotojen yhteensovittamiseen. Lappi-sopimuksen pyrkimyksenä on sovittaa yhteen eri toimialojen maankäyttötarpeita siten, että se mahdollistaa kaikille kestävästä kasvua.

2. Väestökehityksen ja työvoiman riittävyyden haasteet hallintaan

Väestön määrä ja erityisesti osaavan työvoiman riittävyys ovat Lappi-sopimuksen keskeisiä haasteita. Tähän haasteeseen vastataan strategisilla toimenpiteillä, joiden vaikutusten arvioitiin olevan myönteisiä tai neutraaleja.

Mikäli osaavan työvoiman houkuttelussa onnistutaan, elinkeinot kehittyvät positiivisesti ja sillä on alueen elinvoimaa lisäävä vaikutus. Keskeisenä työvälineenä työvoiman houkutteluun on tunnistettu ns. Norjan malli eli erilaiset aluekehitystoimenpiteet. Näiden toimenpiteiden käyttöönotto edellyttää kansallisen tason päätöksiä.

Työn murrokseen liittyvät hybridityö ja monipaikkaisuus, joiden pitkän aikavälin vaikutuksia on vielä hankala määritellä. Toistaiseksi ne ovat olleet Lapin kannalta positiivisia ilmiöitä ja työn murros halutaan hyödyntää mm. kehittämällä etätyömahdollisuuksia ja tietoliikenneyhteyksiä.

3. Osaamisen kehittäminen vastaamaan toimintaympäristön nopeita muutoksia

Osaamisen kehittämiseen liittyvillä toimenpiteillä ja tavoitteilla arvioitiin olevan myönteisiä vaikutuksia väestöön, elinoloihin, terveyteen, hyvinvointiin ja elinkeinoin. Vaikutusten taustatekijöinä ovat erityisesti digitaalisuuden hyödyntäminen ja uusien palvelujen kehittyminen, sekä arktisena osaajana profiloituminen. Älykkään erikoistumisen strategian toteuttamisella arvioitiin olevan myönteisiä vaikutuksia edellisten lisäksi myös luonnonvarojen hyödyntämiseen ja luonnonoloihin.

Muiden osa-alueiden näkökulmasta painopisteen vaikutukset arvioitiin pääosin neutraaleiksi.

4. Elinympäristön laatu, hyvinvointi ja peruspalvelujen turvaaminen hyvän elämän osatekijöinä

Painopisteessä korostuvat elinympäristön hyvä laatu ja väestön hyvinvointi. Näiltä osin strategisilla toimenpiteillä arvioidaan olevan erittäin myönteisiä vaikutuksia. Mikäli palvelujen saatavuutta onnistutaan parantamaan esimerkiksi digitaalisia palveluja kehittämällä, sillä on myönteisiä vaikutuksia alueen elinvoiman ja aluerakenteen näkökulmista. Tämä edellyttää toisaalta sitä, että huolehditaan digitasa-arvon toteutumisesta.

Luonnon itseisarvo ja sen merkitys lappilaisen hyvän elämän lähteenä tunnustetaan. Sen myötä elinympäristön hyvän laadun turvaaminen nousee keskeiseksi tekijäksi, millä on suoraan myönteisiä vaikutuksia ihmisten viihtyvyyteen, terveyteen, hyvinvointiin ja sitä kautta alueen elinvoimaan.

5. Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

Tämän painopisteen tavoitteet ja toimenpiteet ovat selkeästi ympäristön kannalta myönteisiä. Hyvä elinympäristö, puhdas luonto ja monimuotoisuuden ylläpito ovat myös väestön kannalta keskeisiä tekijöitä.

6. Hyvä saavutettavuus kilpailukyvn ja kasvun mahdollistajana

Pitkän aikavälin strateginen tavoite hiilineutraalista liikennejärjestelmästä on ympäristön kannalta positiivinen. Esimerkiksi tieliikenteen päästöjen väheneminen vaikuttaa positiivisesti ilman laatuun ja sen kautta myös väestön terveyteen ja viihtyvyyteen. Raideliikenne nähdään vähähiilisenä vaihtoehtona ja sen kehittäminen tulee vaatimaan uusia investointeja. Haasteena onkin, miten pitkälle tavoite etenee Lappi-sopimuksen voimassaoloaikana.

Lentoliikenne ei vielä pitkään aikaan ole päästötöntä, jolloin sen edistäminen on arvioitu ristiriitaiseksi. Lentoliikenteen edistäminen on kuitenkin elinkeinoelämän kannalta välttämätön tavoite. Lappi-sopimuksen linjaus siitä, että lentoliikenne mahdollistaa kasvua, nähdään saamelaiskulttuurin kannalta negatiivisena, jos se vaikuttaa negatiivisesti ympäristöön ja siten vaikeuttaa saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamista.

7. Saamelaiskulttuuriosio

Lappi-sopimuksen strategigista painopisteistä ristiriitaisia vaikutuksia saamelaiskulttuuriin aiheuttaa sellaisen kasvun tukeminen, joka vaikuttaa negatiivisesti luonnon monimuotoisuuteen ja ympäristöön. Saamelaisten perinteiset elinkeinot sekä saamelaisten kotiseutualueen maankäyttö edellyttävät suunnittelulta ja toimialojen yhteensovittamiselta erityisosaamista ja ekologisesti, taloudellisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävää toimintaa. Perinteiset saamelaiselinkeinot

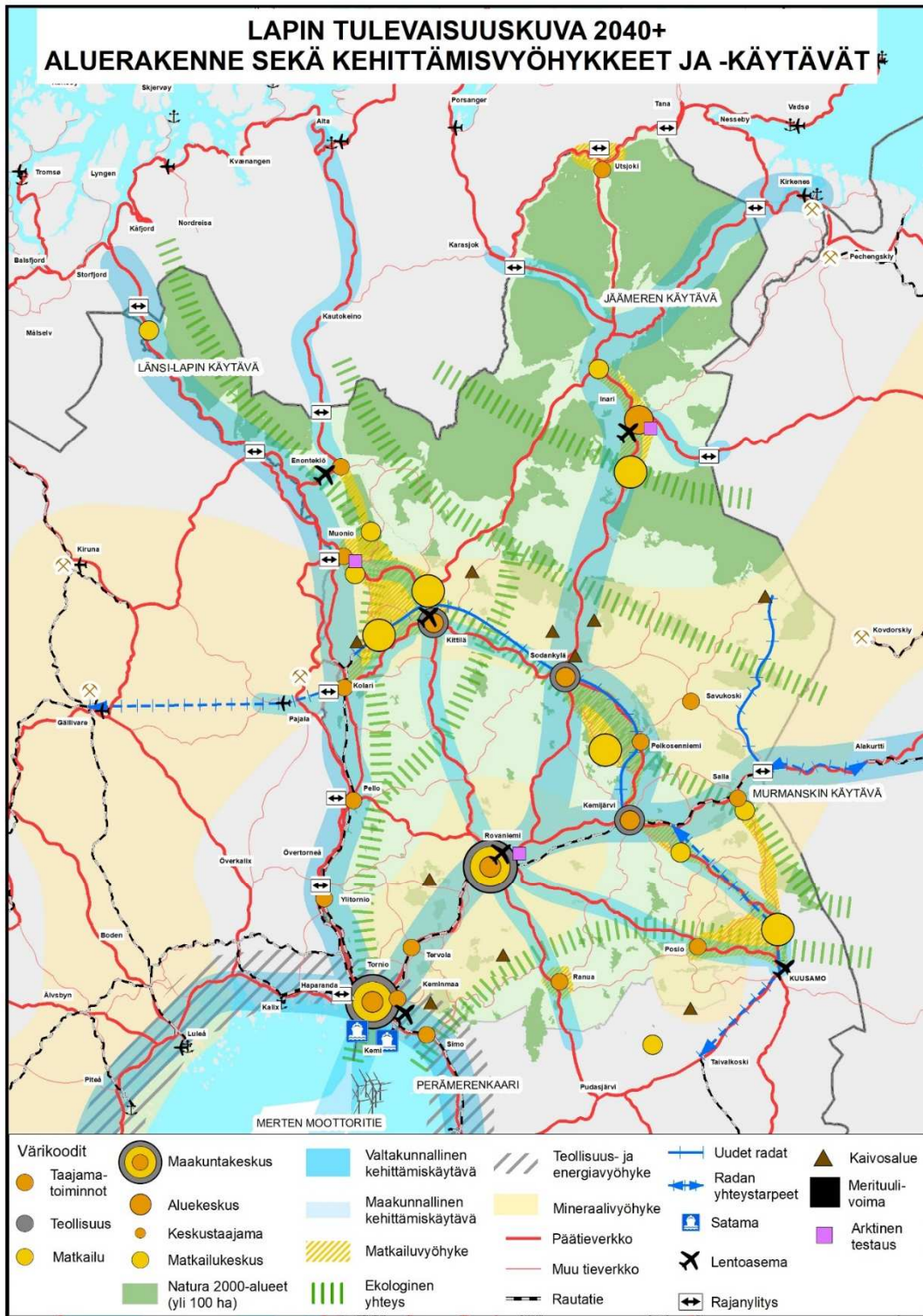
ovat osa saamelaisten perustuslain suojelemaa kulttuurimuotoa. Ne ylläpitävät saamelaisten kotiseutualueen elinvoimaisuutta, saamen kieltä, perinteistä tietoa, luontosuhdetta ja saamelaiskulttuurin yhteisöllisyyttä. Perinteisiin elinkeinoihin liittyvä pienimuotoinen ekologinen matkailu ja jalostustoiminta lisäävät elinkeinon kannattavuutta ja työllisyyttä. Saamelaisten perinteisten elinkeinon kannattavuudella ja saamelaiskulttuurin elinvoimaisuudella on vaikutuksensa koko Lapin matkailuelinkeinon.

Saamelaisten havainnoilla luonnon ja vuodenaikojen säiden muutoksista voidaan hyödyntää alueellisia ilmastonmuutoksen vaikutusten hillitsemistä ja niihin sopeutumista koskevia ohjelmia ja toimenpiteitä varten.

etäisyydet, harva asutus ja pieni väestömäärä asettavat haasteen yhdenvertaisten palvelujen turvaamiselle saamelaisten kotiseutualueella. Jotta saamelaisten kotiseutualueen elinvoimaisuus ja alueen asukkaiden yhdenvertaiset oikeudet voidaan turvata, on peruspalvelujen ja perusinfrastruktuurin oltava kunnossa. Laadukkailla saamenkielisillä lähipalveluilla ja korkeatasoisilla tieto- ja liikenneyhteyksillä tuetaan saamelaisten paluumuuttoa takaisin kotiseudulle sekä luodaan edellytyksiä alueen elinkeinon ja eettisesti kestävän matkailun kehittymiselle. Saamenkielinen varhaiskasvatus, saamen kielten ja saamenkielinen opetus vahvistavat kielten ja kulttuurin ylisukupolvista jatkuvuutta ja ovat siten avainkysymyksiä saamelaisten tulevaisuudelle.

Saamelaisten aineeton kulttuuriperintö on kehittynyt ja kehittyy kulttuurin, saamelaisyhteisöjen ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Aineeton kulttuuriperintö siirtyy sukupolvelta toiselle perinteisissä saamelaiselinkeinoissa, käsityössä, taiteessa, saamelaismusiikissa, luonnossa liikkumisella, yhteisöllisissä tapahtumissa, tarinoimalla, opettamalla ja osallistumalla yhteisön toimiin.

6.3 Aluerakennekartan vaikutusten arviointi

Aluerakennekartta visualisoi maakunnan aluerakenteen, kehittämisvyöhykkeet ja -käytävät. Kyseessä on pitkän aikavälin visio vuoteen 2040 ja eteenpäin. Aluerakennekartalla pyritään luomaan edellytyksiä sille, että Lappi-sopimuksen strategisten painopisteiden tavoitetilat toteutuisivat.

Strategisena maakuntasuunnitelmana aluerakennekartalla on lähinnä välillisiä ohjausvaikutuksia yksityiskohtaisempaan alueidenkäytön suunnitteluun ja rahoituksen kohdistumiseen Lapissa. Keskeisin vaikutusketju on Lapin maakuntakaavoituksen ohjaaminen – Lappi-sopimuksen aluerakennekartta toimii strategisena tavoitetilana ja ohjeena maakuntakaavojen laadinnalle. Maakuntasuunnitelmalla on välillisiä vaikutuksia myös merialuesuunnittelun tavoitteisiin.

6.4 Ympäristön kehitys, jos Lappi-sopimusta ei toteuteta

Lappi-sopimuksen painopisteillä pyritään vastaamaan ajankohtaisiin kehittämishaasteisiin, jotka suurelta osin tulevat myös Lapin ulkopuolelta. Esimerkiksi ilmastonmuutos on ilmiö, joka vaikuttaa Lapin toimintaympäristöön joka tapauksessa. Määrittelemällä toimenpiteitä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, voimme parhaassa tapauksessa vähentää tai hallita negatiivisia vaikutuksia, tai ainakin sopeutua niihin hallitummin.

Lappi-sopimuksen voimassaolokausi on neljä vuotta, mikä on suhteellisen lyhyt aika toteuttaa strategisia toimenpiteitä. Lappi-sopimuksen tavoitteiden toteutumista voidaan kuitenkin tehostaa esimerkiksi toimeenpanosuunnitelman roolia korostamalla, sekä toteuttamalla teemakohtaisia tiekarttoja, joiden toimenpiteisiin on laajasti sitouduttu. Lappi-sopimuksen tiekarttoja ovat Lapin Green Deal, Veto- ja pitovoima sekä Arktinen osaamiskeskittymä. Näillä isoilla kokonaisuuksilla ja niitä toteuttavilla hankkeilla voi olla ohjelmakaudet ylittäviä vaikutuksia.

6.4 Haitallisten vaikutusten ehkäisy ja hallinta

Lappi-sopimus on pyritty valmistelevaan laajapohjaisella menettelyllä siten, että sillä ei ole haitallisia vaikutuksia ympäristöön. Lappi-sopimuksen strategisilla painopisteillä pyritään vastaamaan ajankohtaisiin kehittämishaasteisiin painottaen kuitenkin kestävästä kehityksestä, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta.

Mahdollisten haittavaikutusten ehkäisyssä avainasemassa on maakunnallinen suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmä, jonka kautta Lappi-sopimuksen toteutumista seurataan. Lisäksi esimerkiksi hankerahoituksen kriteerit ottavat huomioon ympäristövaikutuksia, eikä ympäristön kannalta haitallisia hankkeita rahoiteta.

6. Seuranta

SOVA-lain (12§) mukaan ympäristöarvioinnin piiriin kuuluvien suunnitelmien ja ohjelmien toteuttamista siitä aiheutuvia merkittäviä ympäristövaikutuksia tulee seurata siten, että tarvittaessa voidaan ryhtyä toimenpiteisiin ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.

Lappi-sopimuksen toteutumisen ja vaikutusten seurannasta vastaa Lapin liitto. Seurannassa hyödynnetään Lapissa omaksuttua, laajapohjaista ennakoinnin toimintamallia. Seurattavia teemoja ovat muun muassa väestön kehitys, työvoima, aluetalous, päätoimialat, yritystoiminta, klusteritoiminta mukaan lukien älykäs erikoistuminen, TKI-toiminta, kuntatalous, hyvinvointi ja ympäristö.

Seuranta toteutetaan erilaisten määrällisten indikaattoreiden kautta, mutta samalla on tunnistettu tarve erityisesti laadullisten indikaattoreiden kehittämiseksi. Toteutumisen seuranta vaatii myös riittävää resurssointia vaikutusten arviointiin.

UOIMOS

Ilmastonmuutoksen huomioon ottaminen ja luonnon monimuotoisuuden tuvaaminen	Lappi tavoittelee hiili neutraaluttavaa, 2035 mennessä hiili tuennalla ilmastonmuutosta ja sopeutumalla (Lapin Green Deal)	Yellow	Yellow	Green	Green	Yellow	Yellow	Green	Green	
	Alueiden käytön suunnittelu tukee ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista. Ilmastovaikutusten arviointi osaksi yhteiskunta- ja yhdyskuntasuunnittelua	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green
	Lappi pysäyttää luonnon monimuutoksen heikkenemisen kunnostamalla tärkeitä elinympäristöjä ja turvaamalla avoisten tilaa	Green	Yellow	Green	Yellow	Green	Green	Green	Green	Green
	Luontopohjaisten ratkaisujen käytön edistämistä ja kiertotaloutta edistetään	Green	Green	Green	Green	Yellow	Green	Green	Green	Green
	Kehitetään ja edistetään ympäristöystävällisiä naapurivaltioiden (placien) kanssa	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green
Hyvä saavutettavuus kiipä iluilyyn ja kasvun mahdollisuuksina	Toteutetaan Lapin liikennejärjestelmäsuunnitelmaa 2040	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	White	
	Kehitetään edellytyksiä siirtyä vähähiiliseen ja kestävään liikenteeseen tavoitteena hiili neutraali liikennejärjestelmä v. 2045	Yellow	Yellow	Green	Yellow	Green	Green	Green	White	
	Turvataan hyvät ja kasvun mahdollistavat lentoliikenneyhteydet ja lentoasemainfrastruktuuri	Green	Green	Grey	Yellow	Green	Yellow	Grey	Orange	
	Varmistetaan kattavat ja toimivat esteettömykset koko Lappiin	Green	Green	Green	Green	Green	Yellow	Yellow	Green	

